

РЕЗЮМЕ

Едно десетилетие след появата на Лисабонската стратегия и на първата Стратегия на ЕС за устойчиво развитие **амбициозните цели на Европейския съюз в областта на енергетиката все още не са реализирани**. Практическото провеждане на националните политики на страните членки остава предизвикателство. Най-новите **амбициозни** цели на ЕС са насочени към постигането на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж до 2020 г. чрез:

- намаляване на емисиите на парникови газове с 20 % спрямо нивата от 1990 г.;
- увеличаване на дела на възобновяемите енергийни източници до 20 % от крайното потребление на енергия;
- постигане на 20 % икономия на енергия вследствие на по-ефективното ѝ потребление;
- създаване на интегриран енергиен пазар със засилени връзки между държавите от ЕС;
- постигане на енергийна сигурност;
- поддържане на ръководното място на Европа в енергийните технологии и иновации.

За да постигне целите си за устойчиво развитие, Европейският съюз разработва и прилага няколко типа **инструменти**:

- пазарни инструменти, които въздействат върху цените (данъци и фискални стимули) и върху търсенето (схема за търговия с разрешителни за емисии);
- финансови инструменти (рамкови програми и др.);
- технически инструменти (национални оценки, оценки на Общността и т.н.);
- схеми за подпомагане (преференциални тарифи, система за зелени сертификати и др.).

Постигането на сигурност, устойчивост и конкурентоспособност на енергийния сектор е сериозно предизвикателство за съюз от 27 държави, особено като се има предвид, че **гарантирането на сигурността на предлагането на енергия традиционно е въпрос от национален характер**. В стремежа си да реализират целите в областта на климатичните промени и енергетиката през последното десетилетие европейските правителства прибегват до различни бързи решения като използване на ядрена енергия или заместване на въглицата с газ, като по този начин наточват бъдещите поколения със задачата да се справят с ядрените отпадъци и нарастващата енергийна зависимост от Русия. **Две големи събития – газовата криза от януари 2009 г. и атомната катастрофа през март 2011 г.** – промениха нагласите и възродиха дебата за начините за постигане на енергийна сигурност и стабилност на предлагането в Европа. Катастрофата във Фукушима е още едно доказателство, че **ядрената енергетика по своята същност е централизирана, недостъпна за незави-**

сим надзор и силно подвластна на лобистки интереси. Газовата криза през 2009 г. разкри сериозни пропуски в енергийната солидарност на ЕС, както и някои грешки в енергийните връзки в Европейския съюз. Оказа се, че новите страни-членки в действителност са много по-силно обвързани с енергийната инфраструктура на Русия, отколкото с останалите държави в ЕС. Постигането на обща европейска политика в областта на енергетиката изглежда все по-сложно – отказът на Германия от ядрената енергетика, съпоставен със силната зависимост на Франция от същия източник, е още един сигнал, че Европейската комисия ще остане разединена по енергийните въпроси. Нещо повече, въпреки идеята за отваряне и създаване на общ енергиен пазар в рамките на ЕС все още съществуват изкривена пазарна конкуренция и **редица пречки пред това потребителите да се възползват напълно от предимствата на либерализацията.** Някои от тези пречки са:

- **висока пазарна концентрация**, при която традиционните оператори запазват контрола си над производството на електроенергия и вноса и производството на газ;
- ограничаване на избора на потребителите заради доминирането на една-единствена фирма в определен регион или държава;
- **консолидирано пазарно влияние**, което позволява на някои съществуващи оператори свободно да повишават цените;
- **конфликти на интереси**, които произтичат от вертикалното интегриране на производство, пренос и разпределение.

Постигането на целите на ЕС, свързани с по-висока сигурност, устойчивост и конкурентоспособност и заложили в стратегията на ЕС **Енергетика 2020**, **предизвиква сериозни тревоги за България.** През последните две десетилетия страната продължава да разчита на една твърде централизирана енергийна система, която зависи **предимно от вносни суровини.** Енергийният сектор е белязан от **лошо управление, корупция и олигархичен контрол**, което прави вземането на решения непредвидимо, необосновано и податливо на лобистки влияния. Държавата разчита на внос за близо 70 % от брутното си вътрешно потребление на енергия, който с малки изключения се осъществява от една-единствена държава. Газовата, нефтената, атомната и технологичната зависимост от Русия достигат почти 100 % (един газопровод, една рафинерия – собственост на руска компания, една атомна електроцентрала, която е зависима от Русия за суровини и съхранение на високорадиоактивните ядрени отпадъци). Българският енергиен сектор притежава **много нисък научен и технологичен капацитет** на местно равнище, който е концентриран в традиционните енергийни източници, а именно въглища и ядрено гориво. С оглед на конкурентоспособността това означава, че в страната се произвежда и остава много малка част от добавената стойност.

България е изправена пред **сериозни проблеми по отношение на достъпността на енергията.** Настоящите ниски цени на електроенергията се дължат на напълно амортизираните ядрени и въглищни производствени мощности и на липсата на съществени подобрения на мрежата. Въпреки това като процент от доходите на човек от населението цените на електроенергията в България са сред най-високите в Европа. Належащата необходимост от обновяване на остарялата енергийна система поставя страната в трудно поло-

жение – независимо от избора на инвестиционна стратегия **увеличаването на цените е неизбежно**. Единственият възможен евтин избор към момента като че ли е да се удължи, доколкото е възможно, животът на съществуващите ядрени и въглищни мощности, но без да се нарушават стандартите за безопасност и ограниченията за вредните емисии. Във всички случаи едно е сигурно – по който и път на развитие да поеме България, през следващото десетилетие потребителите ще трябва да се сблъскат с нови увеличения на цените на електроенергията. Това най-вероятно ще попречи на нарастването на потреблението, което от своя страна налага внимателно преразглеждане на енергийната политика на страната, свързана с инвестирането в мащабни предприятия за производство на енергия. При равни други условия, в качеството си на голям вносител на енергия, България трябва да се възползва от европейските фондове и знания, за да постави сред приоритетите си енергийната ефективност и подпомагането на уязвимите социални групи, тъй като едва ли ще бъде в състояние да контролира цените на енергията в бъдещия либерализиран европейски пазар.

Устойчиво развитие

След 2001 г. няколко **породни български правителства не успяват да разработят стратегия за устойчиво развитие** на България. Вероятна причина за това отлагане е незадължителният характер на инициативата на ЕС в тази насока.

- Устойчивото развитие е сериозно предизвикателство за държави като България, които преминаха през продължителен преходен период. Наложителни са реформи във всички основни стълбове на идеята за устойчивост – икономика (производство и потребление), общество (заетост, стандарти на живот и работа, навици и т.н.) и околна среда. Тези идеи и понятия са сравнително нови за българските политически среди, което съответно забавя тяхното обществено и политическо възприемане и последващото им прилагане.
- Отлагането на българската стратегия за устойчиво развитие е следствие не само на липсата на познания и разбиране за принципите на устойчивото развитие, а и на неяснотата за най-подходящата институционална структура, която да застане зад тази нова област на развитие.
- Инициативата на сегашното правителство да съсредоточи ресурси в развитието на Агенцията за енергийна ефективност като главен орган, отговорен за устойчивото развитие, е стъпка в правилната посока. Въпреки това компетентността на експертите и наличните ресурси на агенцията за разработването и прилагането на стратегия за устойчиво развитие са все още недостатъчни.

Националната стратегия за устойчиво развитие трябва да послужи като основа за цялата икономическа политика на България. В момента страната е поела по пътя на екстензивното разрастване на енергийния сектор с помощта на правителствени преки или косвени гаранции и без да е направена реалистична оценка на тенденциите в търсенето на енергия. Приети са решения за изграждане на големи инфраструктурни проекти в областта на енергетиката,

без да е взето под внимание тяхното дългосрочно икономическо, социално и екологично въздействие. **Не съществува ясна рамка за дългосрочното определяне** на енергийния микс, както и на енергийната сигурност и нейната цена, което прави отговорните за вземане на решения податливи на лобистки влияния и корупционен натиск.

Климатични промени

България е притисната между амбициозната политика на ЕС за борба с климатичните промени и собствените си затруднения, свързани с производството на електроенергия от изкопаеми горива и зависимостта от ядрената енергия. Положението се усложнява допълнително от факта, че в преговорите за климатичните промени България формално е част от клуба на богатите индустриални държави, от които се очаква значително да намалят емисиите си, а в същото време икономиката ѝ все още е силно зависима от евтината енергия, произвеждана от добиваните местни въглища:

- **България се характеризира с по-висока интензивност на емисиите въглероден диоксид на човек от населението в сравнение с Китай и Индия** и с по-висока интензивност на емисиите въглероден диоксид на долар от БВП в сравнение със САЩ. Енергийният сектор на страната, който традиционно е най-големият източник на парникови газове, е с най-висока енергийна интензивност в Европейския съюз.
- Огромният наследен излишък от емисионни квоти не позволява да се видят истинските параметри на високата въглеродна интензивност на българската икономика и незадоволителният ѝ напредък по отношение ограничаването на въглеродните емисии. Този излишък до голяма степен е следствие от свиването на икономическата и промишлената дейност след реструктурирането и приватизацията. Политиката за компенсиране на въглеродните емисии чрез използване на възобновяеми енергийни ресурси и проекти за енергийна ефективност до момента не дават очакваните резултати.
- Европейската система за търговия с емисии е въведена в България при присъединяването ѝ към ЕС. Въпреки това тя реално не функционира напълно. Досега **България не е продала на международния пазар сериозни количества от своите емисии**, което я поставя в неблагоприятно положение, ако след 2012 г. излишъците бъдат анулирани.
- **През 2010 г. България е отстранена от европейския и международния пазар за търговия с емисионни квоти** заради липсата на прозрачна и надеждна национална система за отчитане на емисиите на парникови газове през периода 2007 – 2009 г.
- България все още няма разработен нов план за действие по отношение на емисиите за периода 2008 – 2013 г.

През февруари 2011 г. България отново получи разрешение да търгува на международния и на европейския емисионен пазар и има надежда, че със засилването на търговията преди края на 2012 г., когато държавите и фирмите, които не са изпълнили своите задължения, ще бъдат принудени да закупят още разрешителни, страната ще получи възможност да продаде излишъците си. Малко вероятно е обаче България напълно да компенсира пропуснатите

възможности през периода 2007 – 2012 г., тъй като финансовата криза силно засегна индустриалното производство в Европа и по света и търсенето на емисионни квоти рязко намаля. В същото време несигурността по отношение на бъдещето на Протокола от Киото прави пазара нестабилен и в полза на онези, които търсят емисионни квоти.

Възобновяема енергия

Българското законодателство за насърчаване на използването на възобновяеми енергийни източници, в общи линии следва онова, което се случва в ЕС. Приетите политически мерки и изобщо целият дневен ред за нисковъглеродно устойчиво развитие, обаче произтичат по-скоро от повърхностното прилагане на насоките за развитие в тази област в ЕС, а не са израз на разбиране на истинските ползи за икономическото развитие на България. Това е причина тези политически решения често да изглеждат чужди, а законовите и нормативните разпоредби да не могат да бъдат приведени в действие. И тъй като страната няма достатъчно опит в разработването на нови енергийни ресурси, резултатът е честа промяна на законите за сметка на потребителите.

- **При приемането си в ЕС България разработи обхватен, но лошо структуриран закон за насърчаване на възобновяемите енергийни източници.** Той гарантира преференциални цени за електроенергията, произвеждана от възобновяеми източници, което предизвика бързо и неконтролирано нарастване на броя на проектите за вятърна и фотоволтаична енергия, чиято обща прогнозирана мощност далеч надхвърли капацитета на всички инсталирани към момента в страната производствени мощности. В същото време въвеждането на преференциални цени доведе до общо покачване на цените на електроенергията, което предизвика **бурно обществено неодобрение на генерирането на енергия от възобновяеми източници.**
- До 2009 г. България развива всички видове ВЕИ едновременно, без да отдава голямо значение на **цената и на алтернативните разходи.** С икономическата криза от периода 2008 – 2010 г. това се промени, като цената се превърна в единствения значим фактор за българското общество. *Законът за енергията от възобновяеми източници*, приет през 2011 г., прави опит за коригиране на съществуващите недостатъци, но може би отива твърде далеч в противоположната посока и задушават развитието на ВЕИ.
- В сравнение с другите държави в ЕС **България се справя относително добре по отношение на перспективите за постигане на 16 % дял на възобновяемите енергийни източници (ВЕИ) в общото крайно потребление на енергия до 2020 г.** Очакват се големи увеличения на мощностите предимно от вятърни и хидропроекти. Същевременно по-подробно проучване на промените в дела на ВЕИ след 2004 г. разкрива, че напредъкът на страната е малък, а дялът на възобновяемите енергийни източници в общото крайно потребление на енергия през 2009 г. е същият, както през 2004 г. По-голямата част от електроенергията от възобновяеми източници се произвежда от ВЕЦ още преди приемането на директивите на ЕС за ВЕИ. През 2010 г. България надхвърли националната си цел за дял на електроенергията от възобновяеми източници с 4 процентни пункта (15 % от

крайното потребление на електроенергия), макар че голяма роля за това изигра и цялостното свиване на потреблението.

- Един проблем, който става все по-явен, е незначителният дял на биогоривата и на възобновяемата електроенергия в транспортния сектор в България. В последния момент преди приемането на *Закона за енергията от възобновяеми източници* **управляващото мнозинство внесе категорични промени, с които отложи за 2012 г. изискването производителите да добавят биогорива към своите продукти**, като изтъкна мотива, че по този начин ще се запазят по-ниските цени на горивата. Докато в най-добрия случай тези аргументи са спорни, този ход със сигурност ще повлияе върху възможностите на България да постигне целта си за дял на използването на биогорива в транспортния сектор до 2020 г.

Опитът на България в насърчаването на ВЕИ след 2003 г. разкрива някои **често срещани заблуди и управленски рискове** във връзка с разработването на нови енергийни източници:

- Насърчаването на ВЕИ трябва да се разглежда в контекста на останалите характеристики на енергийната система. То трябва да бъде ясно насочвано и подчинено на добре информирано, обезпечено с данни стратегическо планиране за развитието на сектора.
- Има известни опасения във връзка с **прозрачността и надеждността на процедурите за оценка на въздействието върху околната среда**, които се провеждат в хода на проектите за използване на възобновяеми енергийни източници. От изключително значение е провеждането на безпристрасни предпроектни проучвания на финансовия капацитет и техническата компетентност на потенциалните инвеститори.
- Бумът на проектите, свързани с възобновяемите енергийни източници, вероятно ще бъде овладян от разпоредбите, приети със *Закона за енергията от възобновяеми източници*, за по-стриктен контрол върху издаването на лицензии, за да може електропреносната мрежа да поеме всички планирани допълнителни мощности. Такова *post factum* ограничаване на инвестициите във ВЕИ и рязката промяна на правилата, обаче имат сериозна социална и икономическа цена под формата на намалени инвестиции и работни места.
- **Включването на добавка за зелена енергия** към сметките за електроенергия на потребителите насочи общественото внимание към високите преференциални цени на електроенергията от възобновяеми източници. Подобно нещо се случва и при производството на биодизел. Лобиращите в защита на традиционните горива – въглища, ядрено гориво и нефт – умело се възползват от тази допълнителна прозрачност, за да внушат, че разходите за използване на ВЕИ са единствената причина за увеличаващите се сметки на потребителите, като пропускат да отбележат, че цената на електроенергията ще се повиши и при изграждането на втора атомна електроцентрала, например.
- Естеството на ВЕИ изисква специфични качества и възможности за управление на преносната мрежа (т.нар. интелигентни мрежи), чието достигане е все още далечна цел за България. **Законът за енергията от възобновяеми източници измества баланса от инвеститорите във ВЕИ към операторите на мрежата**, което би могло да доведе до допълнително

сериозно отлагане на подготовянето на мрежата за включване на интелигентна енергия.

- Тъй като проектите за генериране на възобновяема енергия и исканията за свързване към мрежата далеч надхвърлят нейния капацитет, съществува голяма вероятност електроразпределителните компании да започнат да прилагат **политика за селективно свързване** на предпочитани от тях проекти, което ще увеличи възможностите за корупция и злоупотреба с монополно положение. Правителството и енергийният регулатор трябва да предприемат бързи мерки за насърчване на прозрачността и осигуряване на последователност в начина, по който мрежовите оператори разглеждат исканията за включване в мрежата. Развитието на ВЕИ изисква много по-голям административен капацитет от страна на националния регулатор и законодателните органи, отколкото е наличен в момента.
- Високото технологично равнище и специфичното естество на енергията от възобновяеми източници са причина за известни **резерви по отношение на непостоянността и управлението на някои видове ВЕИ** (и по-специално вятъра и слънцето). Наличието на други балансиращи енергийни ресурси подсказва, че същинският проблем не е в променливостта на този вид източници, а в това, как те да бъдат предвиждани, управлявани и компенсирани по-добре.
- Основното безпокойство на инвеститорите след приемането на *Закона за енергията от възобновяеми източници* през 2011 г. е по отношение на непредсказуемия и непрозрачен процес на **ценообразуването при електроенергията, произвеждана от ВЕИ**. Тези неясноти са особено големи за инвеститорите, които са започнали да работят по проекти при предишната регулаторна рамка.

Темата за увеличаване на дела на ВЕИ в енергийния микс на България трябва да бъде включена в текущите дебати за енергийната сигурност на страната. Освен избора на най-подходящите технологии ключова задача пред българското правителство е създаването на балансиран микс от възобновяема енергия. Към момента *Националната енергийна стратегия на Република България до 2020 г.* поставя приоритет на всички възможни източници на енергия, което в най-добрия случай е нереалистично. Политическите ръководители в България все още предпочитат традиционния централизиран модел на енергийна система вместо един по-демократичен подход на развитие, основан на използването на ВЕИ.

Енергийна ефективност

България е **класирана като държавата с най-висока енергийна интензивност в ЕС**. Необходимостта да се обърне внимание на проблемите на енергийната интензивност е особено силно изразена и видима с просто око в българските градове и по-специално в жилищния сектор. Няколко поредни правителства предпочитат да се концентрират върху големите проекти за производство на енергия, вместо да се заемат по-активно с насърчването и популяризирането на мерките за енергийна ефективност, което е явен приоритет за страната. На енергийната ефективност се гледа като на обществено благо с незначителна непосредствена политическа полза, докато новите производствени центри

облагодетелстват малко на брой, но точно определени икономически агенти и техните интереси. Българските регулаторни изисквания по отношение на енергийната ефективност са основани на общите цели на ЕС, но прилагането им се осъществява бавно, като се има предвид фактът, че страната е вносител на енергия, а цените на енергията ще продължават да се покачват.

- Финансовата и икономическата криза доведе до намаляване на потреблението на енергия в България, а и в целия ЕС, като по този начин се отрази неблагоприятно върху решенията за инвестиране в мерки за енергийна ефективност на всички равнища – обществено, търговско и лично.
- Намаляването на енергийната интензивност на страната досега е главно в резултат от два фактора: а) реструктурирането на търсенето на енергия в страната заради закриването и приватизацията на неефективни и енергоемки производства и б) високата степен на обновяване на автопарка на търговските превозвачи, предизвикано от въвеждането на стандартите на ЕС за превозните средства. България се намира в положение, при което всяко допълнително повишаване на енергийната ефективност изисква разработване на нови производствени технологии, обменни процеси, методи на транспортиране и т.н. От гледна точка на потребителите това означава инсталиране на по-ефективни уреди, закупуване на по-икономични автомобили, подобряване на изолацията на сградите, оптимизиране на осветлението и др. За постигането на тези цели е необходимо през следващото десетилетие да се направят големи инвестиции в сферата на енергийната ефективност.
- Мерките, предприети досега, са насочени предимно към крайното потребление, а не към процесите на производство, обмен и разпределение.
- **Достъпността на пазарните решения** за потребителите е основната пречка за постигане на по-висока енергийна ефективност в България. Според изследване на Центъра за изследване на демокрацията, българските домакинства и в по-малка степен фирмите в страната не са готови да плащат за по-скъпа зелена електроенергия.

Високата цена на мерките за енергийна ефективност и големите потенциални обществени ползи, включително и повишаването на енергийната сигурност, **задължават българското правителство да поеме водещата роля за насърчаването и финансирането на мерките за енергийна ефективност.** Средностатистическото българско семейство отделя съществена част от доходите си за енергия. Поради това всяко следващо увеличаване на цената на енергията трябва да бъде съпроводено с някаква форма на подпомагане на най-уязвимите потребители. Програмите за енергийна ефективност трябва да бъдат разработени по такъв начин и в такъв мащаб, че да включват и домакинствата от дъното на доходната пирамидата. В момента повечето домакинства не предприемат мерки за енергийна ефективност не защото са разточителни потребители, неинформирани или нямат желание да го направят, а защото не могат да си позволят необходимата подмяна на уреди или да направят технологични подобрения. Налице е известен потенциал за промяна на поведението на домакинствата по отношение на спестяването като начин за намаляване на консумацията на електроенергия, без това да води до допълнителни разходи. Но в голямата си част стремежът към енергийна ефективност трябва да дойде от финансирани от правителството програми, за да се постигне наистина значителен резултат.

При разработването на българската енергийна политика като че ли се пропуска ключовото значение на промяната на поведението в публичния дебат за енергетиката, като се пренебрегват ролята и участието на местните власти и индивидуалните потребители. Независимо от това, за да се постигнат някои конкретни цели, каквито са енергийната ефективност и икономии на енергия, **трябва да се даде приоритет именно на участието на общините в процеса на промяна на индивидуалното потребителско поведение.**

Препоръки

В светлината на анализа на работата и перспективите за развитие на българската зелена енергийна система е целесъобразно прилагането на следните мерки и действия:

- Като се има предвид несигурността на цените и доставките на международните енергийни пазари, България трябва **да разработи печеливша стратегия, като насочи ресурсите си към значително повишаване на енергийната ефективност**, развиване на избрани (приоритетни) възобновяеми енергийни източници, модернизиране на съществуващия капацитет и обновяване на националните електро- и газопреносни системи.
- Вече са установени и функционират редица мерки за енергийна ефективност; задачата на правителството сега е да направи **прецизна оценка** на въздействието на тези програми, като основа за бъдещото енергийно планиране на България.
- Необходимо е да се разшири подкрепата от страна на правителството, научните среди и бизнеса за въвеждане на **иновативни енергийно ефективни промишлени технологии**, които да доведат до по-устойчиви методи на производство и да повишат конкурентоспособността на българските предприятия.
- **Усилията за повишаване на енергийната ефективност** трябва да бъдат **децентрализирани**, а общините и местните общности да служат за пример.
- Повече обществени фондове, включително и средства от ЕС, трябва да бъдат пренасочени към приоритетни проекти за енергийна ефективност, каквито са държавните и общинските сгради (например болници, училища, детски градини, библиотеки, социални институции, административни сгради и др.).
- Акцентът на мерките за енергийна ефективност трябва да се премести от крайното потребление към процесите на производство, преработка, обмен и т.н., през които преминават първичните енергийни източници.
- Трябва да се постави акцент върху стимулирането и улесняването на промени в **потребителското поведение** и начин на живот. За тази цел е важно ползите от енергоспестяването, енергийната ефективност и използването на ВЕИ да бъдат популяризирани и възприемани от потребителите като кауза, а не само като цел, наложена от ЕС.
- Разходите за увеличаване на дела на енергията, произведена от ВЕИ, трябва да бъдат разпределени балансирано между производители, потребители и държавата, а не едната от страните да понася цялата тежест.
- Трябва да се търси **баланс** между гарантиране на инвестициите на производителите на възобновяема енергия и намаляване на тежестта върху

Националната електрическа компания (НЕК), причинена от дългосрочните споразумения за изкупните цени.

- **Критериите и процедурите** за избор на производители на възобновяема енергия, които да бъдат свързани към мрежата, трябва да бъдат прозрачни и да подлежат на публична проверка.
- Възможно най-скоро трябва да бъде въведена схема за търговия със **зелени сертификати**, за да се стимулират всички енергопроизводители да се включат в генерирането на енергия от ВЕИ.
- Разширяването на **газификацията** трябва да се счита за алтернативно решение при повишаването на енергийната ефективност в страната.
- Необходими са въвеждането на **интелигентни системи за енергийно управление** на макро- и микроравнище и извършването на енергийни одити като механизъм за контрол с цел да се намали разточителното потребление на енергия.
- Трябва да бъдат създадени по-добри условия за банкови заеми и повече стимули за повишаване на енергийната ефективност на сградите и поставяне на изолации.
- При избора и изпълнението на проектите за **вятърни** паркове като критерий трябва да се има предвид наличието на регулируеми вятърни агрегати.
- Производството на **биогориво** трябва да се оценява в контекста на неговата ценова ефективност и на начина, по който се отразява върху селскостопанската продукция.
- Официалната политика във връзка с използването на **биомаса** остава неясна. Потенциалът за нейното използване в България (включително и на селскостопански отпадъци) трябва да бъде внимателно преценен и да се вземат предвид както положителните, така и отрицателните потенциални ефекти.
- В съответствие с нарастващата световна тенденция мащабните хидро- и вятърни проекти да се заместват от местни решения, които предлагат възможност за създаване на **малки енергийно независими общности** (които разчитат на местни соларни, вятърни и хидропроекти).